

Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad - Klopore 2019. godine

---

Rimpf, Andrea; Rapan Papeša, Anita; Dizdar, Marko

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2020, XVI, 8 - 17**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:409661>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales

Instituti

Archaeologici

XVI - 2020

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Jura Belaj, Marko Dizdar, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Ivana Majer i Marko Dizdar (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Marko Maras, Kristina Deskar i autori / Marko Maras, Kristina Deskar and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2020.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 8**   **Andrea Rimpf**
Anita Rapan Papeša
Marko Dizdar
- Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare 2019. godine
- 18**   **Marko Dizdar**
- Rezultati istraživanja u Lovasu (zapadni Srijem) 2019. godine – Kasnohalštatsko i ranolatensko groblje
- 31**   **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
- Prilog poznavanju topografije Sotina (*Cornacum*) u rimsko doba
- 39**   **Boris Kratofil**
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić
- Zaštitno arheološko istraživanje rimskodobnoga tumula 1 u Starim Jankovcima 2017.–2019. godine
- 54**   **Katarina Botić**
- Kasnoneolitičko naselje Bršadin – Pašnjak pod selom, krono-stratigrafski prikaz tri sezone arheoloških istraživanja
- 71**   **Ivana Ožanić Roguljić**
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić
- Prilog poznavanju topografije teritorija kolonije Elije Murse unutar dnevne zone kretanja (*cotidianus excursus*)
- 78**   **Dženi Los**
- Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja lokaliteta AN 6 Hermanov vinograd 1 na trasi južne obilaznice grada Osijeka
- 90**   **Dženi Los**
- Rezultati arheološkoga istraživanja lokaliteta AN 2 Beli Manastir – Popova Zemlja
- 103**   **Saša Kovačević**
- Nova Bukovica – Sjenjak 2019. godine

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 8**   **Andrea Rimpf**
Anita Rapan Papeša
Marko Dizdar
- The results of the rescue excavations of the Late Avar Age cemetery of Šarengrad – Klopare in 2019*
- 18**   **Marko Dizdar**
- Research results in Lovas (Western Sirmia) in 2019 – The Late Hallstatt and the Early La Tène cemetery*
- 31**   **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
- A contribution to the understanding of the topography of Sotin (Cornacum) in Roman period*
- 39**   **Boris Kratofil**
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić
- Rescue archaeological excavations of the Roman age tumulus 1 in Stari Jankovci in 2017–2019*
- 54**   **Katarina Botić**
- Late Neolithic settlement Bršadin – Pašnjak pod selom, chronostratigraphic sequence of three seasons of archaeological research*
- 71**   **Ivana Ožanić Roguljić**
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić
- Contribution to the topography of the territory of the colony Aelia Mursa within the daily movement zone (cotidianus excursus)*
- 78**   **Dženi Los**
- Results of the rescue archaeological excavations of the site AN 6 Hermanov Vinograd 1 on the southern bypass route of the city of Osijek*
- 90**   **Dženi Los**
- Results of the archaeological excavations of the site AN 2 Beli Manastir – Popova Zemlja*
- 103**   **Saša Kovačević**
- Nova Bukovica – Sjenjak in 2019*

108 Marko Dizdar

Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2019. godini

108 Marko Dizdar

Research results of the La Tène culture cemetery at Zvonimirovo – Veliko polje in 2019

**114 Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Mario Gavranović
Marija Mihaljević**

Dolina na Savi – istraživanje naselja 2019. godine i osvrt na korištenje krajolika uz Savu u kasnome brončanom dobu

**114 Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Mario Gavranović
Marija Mihaljević**

Dolina na Savi – Excavations of the settlement in 2019 and an overview of the use of landscape along the River Sava in the Late Bronze Age

122 Juraj Belaj

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2019. godine

122 Juraj Belaj

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2019

**135 Branko Mušič
Barbara Horn
Filip Matijević
Ivan Valent
Tajana Sekelj Ivančan**

Geofizička istraživanja arheoloških nalazišta s pretpostavljenom željezarskom djelatnošću na primjeru lokaliteta Bakovčice, Nadbarice i Ždala

**135 Branko Mušič
Barbara Horn
Filip Matijević
Ivan Valent
Tajana Sekelj Ivančan**

Geophysical research of archaeological sites with presumed iron-working activity on the example of the sites of Bakovčice, Nadbarice, and Ždala

143 Tena Karavidović

Močvarna željezna ruda – eksperimentalno testiranje utjecaja prženja rude na postupak taljenja i krajnji proizvod

143 Tena Karavidović

Bog iron ore – experimental testing of the impact of ore roasting on the melting process and the end product

153 Saša Kovačević

Zaštitna arheološka istraživanja tumula 1 – Gomile u Jalžabetu u 2019. godine

153 Saša Kovačević

Rescue archaeological excavations of tumulus 1 – Gomila in Jalžabet in 2019

159 Saša Kovačević

IRON-AGE-DANUBE INTERREG DTP 2019. u Jalžabetu: Od istraživanja i očuvanja do prezentacije i održive uporabe arheoloških spomenika, lokaliteta i krajolika

159 Saša Kovačević

IRON-AGE-DANUBE INTERREG DTP 2019 in Jalžabet: From research and preservation to the presentation and sustainable use of archaeological monuments, sites, and landscapes

**163 Luka Štefan
Sebastijan Stingl
Tomislav Čanković
Jelena Maslač
Sanja Sekulić
Maja Mrvelj**

Topografija i reambulacija Žumberačkoga gorja

**163 Luka Štefan
Sebastijan Stingl
Tomislav Čanković
Jelena Maslač
Sanja Sekulić
Maja Mrvelj**

Topography and revision of the Žumberak range

180 Andreja Kudelić Nikolina Bencetić Snježana Vrdoljak	180 Andreja Kudelić Nikolina Bencetić Snježana Vrdoljak
Kasno brončano i rano željezno doba na gradini Crkvišće – Bukovlje	<i>Late Bronze and Early Iron Age at the hillfort of Crkvišće – Bukovlje</i>
201 Gaetano Benčić Ana Konestra Enrico Cirelli	201 Gaetano Benčić Ana Konestra Enrico Cirelli
Stari Tar/Tarovec (St. Blek, Tar) – pokušaj tipološke i funkcionalne interpretacije sakralnoga sklopa unutar srednjovjekovnoga naselja	<i>Stari Tar/Tarovec (St. Blek, Tar) – attempt at a typological and functional interpretation of the sacral complex within the medieval settlement</i>
219 +Tihomir Percan James C. M. Ahern Darko Komšo Siniša Radović Mario Novak Katarina Gerometta Lia Vidas Ivor Janković	219 +Tihomir Percan James C. M. Ahern Darko Komšo Siniša Radović Mario Novak Katarina Gerometta Lia Vidas Ivor Janković
Istraživanja u Ljubićevoj pećini kraj Marčane u sezoni 2020.	<i>Excavations in Ljubićeva Pećina near Marčana in the 2020 season</i>
229 Ana Konestra Fabian Welc Paula Androić Gračanin Kamil Rabięga Bartosz Nowacki Agnese Kukela	229 Ana Konestra Fabian Welc Paula Androić Gračanin Kamil Rabięga Bartosz Nowacki Agnese Kukela
Tipologija i organizacija otočnih naselja Raba kroz dijakronijski pristup – Prvi podaci multidisciplinarnih istraživanja	<i>Rab island settlement typology and organisation through a diachronic approach – First data from a multidisciplinary research</i>
245 Lujana Paraman Marina Ugarković Martin Steskal	245 Lujana Paraman Marina Ugarković Martin Steskal
Terenski pregled i dokumentiranje gradinskih nalazišta na širem trogirskom području u 2019. godini kao uvod u sustavno istraživanje Hiličkoga poluotoka	<i>Field survey and documenting of hillfort sites in the wider Trogir area in 2019 as an introduction to a systematic research of the Hyllean peninsula</i>
269 Maja Zeman Ana Marinković Ivana Ožanić Roguljić Marina Šiša Vivek Suzana Damiani	269 Maja Zeman Ana Marinković Ivana Ožanić Roguljić Marina Šiša Vivek Suzana Damiani
Preliminarna analiza rezultata aktivnosti istraživačko-edukacijskoga projekta Otkrivanje starih dubrovačkih katedrala (2018.–2020.)	<i>Preliminary analysis of activity results for the research and educational project Discovering the Old Dubrovnik Cathedrals (2018–2020)</i>

Kratki izvještaji o istraživanjima

283-301

Short field reports

283-301

**Ostala znanstvena djelatnost
Instituta za arheologiju**

302-314

**Additional scientific activity of the
Institute**

302-314

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Šaregrad – Klopare
2. Lovas – Ulica A. Starčevića
3. Sotin
4. Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava
5. Bršadin – Pašnjak pod selom
6. Osijek
7. Osijek – Hermanov vinograd
8. Beli Manastir – Popova zemlja
9. Nova Bukovica – Sjenjak
10. Zvonimirovo – Veliko polje
11. Dolina – Babine Grede
12. Pakrac – Stari grad
13. Ždala – Telek
14. Virje – Sušine i Volarski breg
15. Bakovčice – Velike livade 1 i Nadbarice 1
16. Hlebine – Velike Hlebine i Dedanovice
17. Jalžabet – Gomila
18. Žumberačko gorje
19. Bukovlje – Crkvišće
20. Tar – Stancija Blek
21. Marčana – Ljubićeva pećina
22. Rab – Lopar
23. Trogir
24. Dubrovnik

Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopore 2019. godine

The results of the rescue excavations of the Late Avar Age cemetery of Šarengrad – Klopore in 2019

ANDREA RIMPF
Muzej grada Iloka
Šetalište oca Mladena Barbarića 5
HR-32236 Ilok
andrearimpf@yahoo.com

ANITA RAPAN PAPEŠA
Gradski muzej Vinkovci
Trg bana Josipa Šokčevića 16
HR-32100 Vinkovci
anita@muzejvk.hr

MARKO DIZDAR
Institut za arheologiju
Ulica Ljudevita Gaja 32
HR-10000 Zagreb
mdizdar@iarh.hr

Primljeno: 28. 01. 2020.
Prihvaćeno: 17. 06. 2020.

Treća sezona zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja na redove Šarengrad – Klopore rezultirala je novim spoznajama o razdoblju od druge polovice 7. do kraja 12. stoljeća na području Hrvatskoga Podunavlja. Istraživanja su bila usmjerena na površinu groblja koje se pruža u nastavku sonde I i II idući prema istoku, što je rezultiralo otkrićem novih grobova na redove, pri čemu su dječji ukopi bogatije opremljeni, zatim slavenskim paljevinskim ukopima u urnama i u grobnim jamama te otkrićem keramičke peći bjelobrdskega kulturnog kompleksa od 9. do 12. stoljeća. Istraživanjima je definiran smjer pružanja groblja koje za sada predstavlja prvo arheološki istraživano biritualno groblje u kontinentalnome dijelu Hrvatske.

Ključne riječi: Šarengrad, kasnoavarodobni period, paljevinski grobovi, Slaveni, bjelobrdski kulturni kompleks, keramička peć

The third season of the rescue excavations of Šarengrad – Klopore, a row-grave cemetery from the Late Avar Age, resulted in new insights about the period from the second half of the 7th century to the end of the 12th century in the Croatian Danube region. The excavations focused on the area of the cemetery stretching eastwards beyond Trenches I and II, which resulted in the discovery of new row graves, with more richly furnished child burials, the Slavic cremation burials in urns and grave pits, and the discovery of a ceramic kiln of the Bijelo Brdo cultural complex from between the 9th and the 12th century. The excavations defined the orientation of the cemetery, which is currently the first archaeologically excavated biritual cemetery in continental Croatia.

Key words: Šarengrad, Late Avar Age period, cremation graves, Slavs, Bijelo Brdo cultural complex, ceramic kiln

UVOD

Treća sezona zaštitnih arheoloških istraživanja lokaliteta Šarengrad – Klopare (Grad Ilok, Vukovarsko – srijemska županija) provedena je tijekom mjeseca svibnja, lipnja i srpnja 2019. godine.¹ Nastavilo se s istraživanjima započetim 2016. (Dizdar et al. 2017) i 2017. godine (Rapan Papeša et al. 2018) (sl. 1).

BIRITUALNO GROBLJE 6.–9. STOLJEĆA

Arheološkim istraživanjem 2019. godine evidentirane su dvije vrste pogrebnoga ritusa – kosturno pokopavanje te spaljivanje pokojnika. Ukupno je pronađen 21 grob koji su bili cjeloviti ili samo djelomično sačuvani. Grobne rake s kosturnim pokopima su pravokutnoga oblika. Orijentacija grobova je uglavnom sjeverozapad –

Sl. 1 Pogled na sondu III (snimila: A. Rimpf)

Fig. 1 View of Trench III (photo by: A. Rimpf)

Uz istočni rub sonde II, istraživane 2017. godine, otvorena je sonda III dimenzija 46,30 x 13 m ukupne površine 601,9 m², s prosječnom dubinom iskopa od 1 m. Dokumentirana je okomita stratigrafija koja odgovara geološkim slojevima prapora (lesa).

U višegodišnjim istraživanjima na lokalitetu Šarengrad – Klopare sonde su postavljane od zapada prema istoku, a površina im je ovisila o financijskim sredstvima. Primarni cilj, istraživanje preostalog dijela groblja koje je djelomično uništeno zemljanim radovima 2006. godine, ovim je putem u potpunosti ispunjen. Istraživanja provedena 2019. godine zahvatila su periferni dio groblja s kosturnim i paljevinskim grobovima, a s obzirom na bogatu horizontalnu i vertikalnu stratigrafiju nalazišta u Šarengradu, ne iznenađuje niti otkriće peći iz razvijenoga srednjeg vijeka. Rezultati ovogodišnjih istraživanja obogaćuju do sada poznatu sliku naseljenosti Šarengrada u srednjem vijeku.

jugoistok, odnosno glava je na sjeverozapadu, a noge su na jugoistoku. Gustoća grobova veća je u južnome dijelu sonde. Grobovi su raspoređeni u nepravilne redove. Pojedini grobovi su duboko ukopani u slojeve prapora, do 3,80 m relativne dubine u odnosu na današnju hodnu površinu. Dječji grobovi ukopani su pliće, stoga su i slabije očuvani, a smješteni su u južnome i jugoistočnome dijelu sonde. Pokojnici su položeni u ispruženome položaju na dno rake, s rukama uz tijelo. Izuzetak je i pronalazak jednoga kosturnog ukopa – grob 83 – u kojem je pokojnik imao ruke položene na zdjelici. Uz kraće dijelove raka nalaze se dublje ukopani dijelovi, odnosno doglavna i donožna udubljenja koja su pravilnoga ili nepravilnoga oblika, a koja nisu bila zastupljena u većem broju kao kod istraživanja provedenih 2016. i 2017. godine. Posebno se izdvaja i duboko ukopana grobna raka s ukopom žene – grob 47 – unutar koje su bili vidljivi ostaci stupova te karbonizirani dijelovi drvenoga poklopca u profilu grobne rake. Općenito gledano, u istraživanjima se uočavaju promjene u grobnome ritualu koje će tek trebati dodano analizirati za donošenje konačnih zaključaka.

Zabilježeno je daljnje smanjenje prilaganja popudbine koja se u do sada istraženim grobovima očitovala u pronalasku kostiju većih sisavaca (vjerojatno goveda) položenih uz nogu pokojnika (Rapan Papeša et al. 2018). Životinjske kosti pronađene su u dva groba. Grob 47 sadržavao je veću životinjsku kost koja je smještena na desnoj potkoljenici pokojnika. Zanimljivost predstavlja ukop groba 58 s obzirom na to da nisu pronađeni ostaci

1 Istraživanja su trajala od 21. svibnja do 04. srpnja 2019. godine pod vodstvom Andree Rimpf, dipl. arheol. iz Muzeja grada Iloka, uz sudjelovanje Anite Rapan Papeša, dipl. arheol. iz Gradskoga muzeja Vinkovci, dr. sc. Marka Dizdara iz Instituta za arheologiju u Zagrebu te Renate Šučurović, mag. arheol. i Biljane Lovrić mag. arheol. Arheološki nadzor tijekom istraživanja obavio je dipl. arheol. Marko Mikolašević iz Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskoga odjela u Vukovaru. Financijska sredstva za istraživanje osiguralo je Ministarstvo kulture RH, Vukovarsko-srijemska županija i Grad Ilok. Restauracija i konzervacija metalnih nalaza odvijaju se u Gradskome muzeju Vinkovci.

pokojnika. Na dnu rake pronađeni su životinjska kost i željezni nož, dok je u zapuni groba pronađen donji dio čeljusti konja. Je li riječ o kenotafu ili je došlo do propadanja ljudskih kostiju, pokazati će dodatne analize. Polaganje kostiju većih sisavaca (goveda) zabilježeno je i na desnoj obali Dunava u Mađarskoj na lokalitetima Pilismarót – Basaharc, Pilismarót – Öregkdűlő i kako navodi autor, ovisio je o tradiciji, ali i vrsti uzgoja životinja na mikrolokaciji (Vörös 2014: 415). Usporedne analize nekoliko avarodobnih groblja pokazuju regionalne različitosti, a usporedimo li podatke za najbliže istražene istovremene lokalitete, ne nalazimo jedinstven obrazac (Premužić et al. 2016: 46). No, iz dosadašnjih istraživanja protekle dvije sezone vidljivo je kako se obrazac prilaganja popudbine u Šarengradu promijenio u kasnom 8. stoljeću, što posljedno dovodi do pitanja o uzroku i posljedici takve situacije. Daljnjim interdisciplinarnim istraživanjima pokušati će se naći odgovor i zaključci. Dio pogrebnoga ritusa čini i polaganje ptičjih jaja koja su zabilježena u grobu 55. U prethodnim sezonama također su u nekim grobovima uočene ljuske jaja. Prilog jaja najčešće se tumači kao simbol života i obnove, međutim u novije vrijeme javljaju se i neka druga tumačenja, ali opet vezana uz ritual pokopavanja. Ljuske jaja rijetko se analiziraju, a kod interpretacije otegotna okolnost je što se pojavljuju u grobovima svih dobnih i spolnih skupina. Analiza provedena na groblju Nădlac u Rumunjskoj pokazala je da su ljuske jajeta položene u grob muškarca zapravo ljuske jaja iz kojega se izleglo pile, što otvara niz novih pitanja, ali ne odgovara na simboliku prilaganja jaja (Tugya 2016). Tijekom istraživanja zabilježena su i dva pojedinačna ukopa pasa koji su položeni na bok – grob 54 (sl. 2) i grob 85. Ukopi su bili

Pančevo, Čik i Najeva ciglana (Bugarski 2009: 82–83), ali i na drugim lokalitetima u Avariji. Podrijetlo ovoga običaja tumači se utjecajem germanskoga kulturnog kruga. Arheozoološka analiza kostura pasa je u tijeku.

Manjak keramičkoga asortimana unutar pogrebnoga ritusa avarodobne populacije uočen je i tijekom istraživanja 2019. godine. Evidentirana je samo jedna keramička posuda u dječjem grobu 55 (sl. 3). Posuda je malih dimenzija i rađena je rukom, loše je kvalitete izrade i smeđih tonova s većom koncentracijom primjesa. Odgovara tipu III D1/b1 po klasifikaciji T. Vide, koji pokriva rukom rađene lonce i lončice (Vida 1999: 138). Od keramičkoga asortimana avarodobne populacije, u dječjem grobu 84 pronađen je i jedan keramički pršljen za vreteno diskoidnoga oblika (sl. 4). Najbliži keramički pršljenovi evidentirani su tijekom istraživanja na lokalitetu Čik u Bačkom Petrovom Selu datirani u prvu polovicu 7. stoljeća (Mikić Antolović 2016: sl. 19: 321) i na lokalitetu Srbobran (Mrkobrad 1980: T. XCIX: 9). Relativno čest nalaz diskoidnih pršljenaka za vreteno veže se uz ranije faze avarodobne dominacije, ali već je Z. Čilinská zaključila kako se radi o obliku koji je dominantan u ranovarodobno vrijeme te se, u nešto manjem broju, javlja i u mlađim fazama (Čilinská 1966: 181), odnosno paralelno s kasnijim, bikoničnim pršljencima. Pojedini plosnati pršljenci datiraju se u razdoblje kraja 6. i početka 7. stoljeća (Bugarski 2009: 107).

Dječji grobovi su uglavnom sadržavali nakit koji se sastojao od brončanih naušnica sa staklenom pastom koje su datirane u kraj 6. i prvu polovicu 7. stoljeća. Najbliže usporedbe za ovu vrstu nalaza nalaze se u istraživanjima lokaliteta Čik u Bačkom Petrovom selu (Mikić Antolović 2016: sl. 21) te lokalitetu Aradac kod Zrenjanina u Ba-

Sl. 2 Ukop psa – grob 54 (snimila: A. Rimpf)

Fig. 2 Dog burial – grave 54 (photo by: A. Rimpf)

na oko 1 metar relativne dubine. To je ritual koji smo zabilježili i u prethodnim sezonama. Ukopi pasa s njihovim vlasnicima nisu nepoznat običaj u avarodobnom društvu, iako ih nema puno. Najbliže paralele imamo na lokalitetima u Srbiji: Perlek (Mikić-Antonić 2003: 118),

natu (Mrkobrad 1980: T. LXXII). U dječjem grobu 55 u Šarengradu pronađena je i dvostruka brončana naušnica u obliku alke sa staklenom perlom (sl. 5) za koju se usporedbe pronalaze na lokalitetu Vajska u Bačkoj (Mrkobrad 1980: T. LXXII), no treba naglasiti kako je ovdje riječ o

Sl. 3 Grob 55 (snimila: A. Rimpf)

Fig. 3 Grave 55 (photo by: A. Rimpf)

Sl. 4 Grob 84 (snimila: A. Rimpf)

Fig. 4 Grave 84 (photo by: A. Rimpf)

naušnicama izrađenima od plemenitoga metala (Brukner 1982: 29, Pl. 2: 2) kao i na groblju Privlaka – Gole njive. Ovaj tip naušnica prema mađarskim autorima javlja se u drugoj četvrtini 7. stoljeća i traje kroz cijelo 8 stoljeće. Naušnice su nastale po uzoru na bizantsku modu u

lokalnim radionicama² (Balogh, Pásztor 2015). Osim navedenoga tipa naušnica, pronađene su i naušnice izrađene od brončane alke s privjeskom od dvije spojene konične

2 Prema Balogh i Pásztor postoji sedam tipova ovih naušnica (više o tipologiji v. Balogh, Pásztor 2015: 581–648; Pásztor 2008: 307–324).

Sl. 5 Naušnica iz groba 55 (snimila: E. Balić)

Fig. 5 Earring from grave 55 (photo by: E. Balić)

kalote, lijevane brončane lunulaste naušnice sa zvjezdolikim privjeskom, te jednostavne brončane okrugle karičice. Potonje se javljaju kroz cijelo avarodobno razdoblje i kronološki su neosjetljive. Lijeavane brončane lunulaste naušnice sa zvjezdolikim privjeskom datiraju se u drugu polovicu 8. stoljeća, dok se naušnice s brončanom bikoničnom kalotom datiraju široko u 7. i 8. stoljeće (Čilinska 1975). Ogrlice su izrađene od raznobojnih perli staklene paste kakve susrećemo na mađarskim lokalitetima Hajós

da su ogrlice bile sastavljene od različitih tipova koje se oblikom datiraju i u 6., 7. i 8. stoljeće, za pretpostaviti je da su bile reciklirane. U predmete svakodnevne upotrebe avarske populacije mogu se uvrstiti i dva željezna noža koji su pronađeni u grobovima 48 i 58.

Preliminarna antropološka analiza³ provedena je na kosturnim ukopima, pri čemu je najveća smrtnost zabilježena u dječjoj populaciji – ukupno 7 ukopa. Starost djece kretala se od 4 mjeseca do 10 godina, a bolesti su uglavnom cribria orbitalia, endokranijalne lezije, aktivni periostitis i linearna hipoplazija zubne cakline. Zabilježena su tri ukopa žena prosječne starosti 40 godina. Bolesti koje su zabilježene su degenerativni osteoartritis, Schmorlov defekt, karijes i alveolni apsces. Tijekom istraživanja pronađen je samo jedan muški ukop (grob 83) u kojem je pokopan muškarac stariji od 40 godina, a antropološkom analizom utvrđeno je da je bolovao od degenerativnog osteoartritisa.

Grobovi sa spaljenim pokojnicima otkriveni su u južnome i jugoistočnome dijelu istražne sonde. Ukupno je pronađeno sedam paljevinskih grobova, od čega su kod četiri groba spaljeni ostaci pokojnika bili položeni izravno u grobnu raku, dok su u preostala tri groba spaljene kosti bile položene u keramičke urne koje su zatim smještene u grobne rake. Jame su kružnoga ili nepravilnoga tlocrta, prosječne dužine 0,50 metara i širine 0,30 metara (sl. 7). Prilikom istraživanja uočene su određene pravilnosti u razmaku i rasporedu paljevinskih grobova međusobno, a otkriveni su na prosječnoj dubini od 0,50 m relativne

Sl. 6 Detalj dječjega groba 80, ogrlica i naušnice (snimila: A. Rimpf)

Fig. 6 Detail of child grave 80, necklace and earrings (photo by: A. Rimpf)

– Cifrahegy (Pásztor 2018: T. 2, sl. 27.2–7; T. 3, sl. 32) i Szegvár – Oromdűlő (Pásztor 2014: T. 3, sl. 18–19) te srebrnih perli izrađenih od dvije spojene kalote. Najzastupljeniji tipovi staklenih perli su male smeđe okrugle perle tipa proso te tamnije perle oblika koštice dinje – *melonkern* koje su tipičan nalaz 8. stoljeća. Po prvi puta su se pojavile i perle od crvenoga koralja (sl. 6). Dio ogrlica činile su i amajlije od željeza u obliku alke. Pronađene su i željezne alke kao dio kopčičkih ogrlica. S obzirom na to

dubine u odnosu na današnju hodnu površinu. Navedeni paljevinski grobovi pripisuju se slavenskoj populaciji. Ostaci pokojnika iz grobova 60 i 82 poslani su na radiokarbonsku analizu ugljikovoga izotopa ¹⁴C, pri čemu je grob 60 (paljevinski ukop u jami) datiran od 770. do 976. godine, a grob 82 (paljevinski ukop u urni) od 657. do 778.

3 Preliminarnu antropološku analizu osteoloških ostataka pokojnika provelo je dr. sc. Mario Novak s Instituta za antropologiju iz Zagreba.

Sl. 7 Paljevinski ukop u grobnoj jami – grob 60 (snimila: A. Rimpf)

Fig. 7 Cremation burial in grave pit – grave 60 (photo by: A. Rimpf)

godine.⁴ Najbliže poznato groblje slavenske populacije koje predstavlja usporedbu za nalaze iz Šarengrada na osnovi analize ¹⁴C je paljevinsko groblje otkriveno u Vin-kovcima na položaju Duga ulica 99. Grob 6 datiran je od 694. do 766., a grob 8 od 691. do 759. (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2006: 193). Slavenski ukopi, njih 32, pronađeni su i tijekom istraživanja u Belišću na položaju Zagajci 2009. godine. Istraživanjem su evidentirana 22 ukopa u običnu jamu, 9 u urnu i jedan u grob bez zemljane urne. I ovdje je riječ o grobovima koji su se nalazili na maloj relativnoj dubini. Keramičke urne su rađene na sporo rotirajućem kolu ili bez lončarskoga kola. Groblje se datira okvirno od druge polovice 7. do 9. stoljeća (Filipec 2009), kao i u Šarengradu. No, riječ je, kako autor navodi, o preliminarnim analizama. Unutar svih paljevinskih ukopa pronađeni su i predmeti svakodnevne upotrebe, odnosno dijelovi nošnje i nakita. Zajedno sa spaljenim ostacima pokojnika, unutar keramičke urne iz groba 56, nalazila se brončana karičica s dva paralelna grozda (sl. 8). Prema Čilinskoj ovaj tip naušnica pripada grupi VII, odnosno to su naušnice na čijoj karici su pričvršćene 1 do 4 granule. One su jedan od najomiljenijih i najraširenijih tipova naušnica toga vremena, a porijeklo im treba tražiti još u kasnorimskoj produkciji (Čilinská 1975). Brončana naušnica pronađena je i u paljevinskome grobu 62. Unutar groba 62 pronađen je i manji brončani šuplji predmet nepoznate namjene, dok je s ostacima pokojnika unutar keramičke urne 82 pronađen željezni nož. Četvrtasta željezna predica bez trna pronađena je unutar paljevinskoga groba 60.

Keramičke urne u koje su smještene spaljene kosti pokojnika razlikuju se načinom izrade, odnosno rađene su ručno ili na sporo rotirajućem lončarskom kolu. Urne iz grobova 56 i 82 izrađene su ručno i pripadaju tzv. Prag-

Korchak tipu koji je široko rasprostranjen unutar avarskoga kaganata tijekom sredine 7. stoljeća (sl. 9). Analogije se pronalaze na području doline rijeke Olt u Rumunjskoj gdje je ova vrsta keramike istražena unutar slavenskih naselja (Stanciu 2013), odnosno analogija za urnu iz groba 56 nalazi se u jami smještenoj unutar kuće 6 u Poian – Köhat, a odgovarala bi tipu III D₂/h (Stanciu 2013: 344, Fig. 13). Urna je vjerojatno bila u svakodnevnoj upotrebi unutar kućanstva o čemu svjedoče na rubu vrata dvije paralelno postavljene manje rupice koje su mogle poslužiti za konop.⁵ Ručno rađenoj keramici pripada i keramička urna iz groba 82 za koju se usporedbe pronalaze na groblju Budakalász – Donapart u Mađarskoj, a pripada tipu III E/a₁ (Stanciu 2013: 352, Fig. 20). Unutar paljevinskoga groba 60 pronađeni su i fragmenti ritualno razbijene keramičke posude. Grobna raka bila je nepravilnoga oblika, a zapunu su činile spaljene kosti pokojnika, ugljen, pepeo i fragmenti keramičkoga lonca koji je izrađen na sporome kolu, s ukrasom jednostavnih paralelnih linija položenih po sredini tijela. Unutar groba 64 pronađene su dvije keramičke posude, od kojih je jedna bila u funkciji urne, dok se za drugu to može samo pretpostaviti, budući da je oštećena u strojnome iskopu probnoga rova. Keramičkoj urni nedostaje gornji dio tijela, a izrađena je na sporo rotirajućem kolu s paralelnim ukrasom u vidu češljaste valovnice. S unutarnje strane urna je gorena, dok je vanjska površina ciglaste boje. Druga keramička posuda s tragovima sekundarnoga gorenja izrađena je na sporo rotirajućem lončarskom kolu, s jednostavnim paralelnim linijama koje su činile ukras, dok se s njezine donje vanjske i unutarnje strane nalazi otisak lončarskoga kola. Unutar navedenoga groba pronađen je i gornji dio keramičke posude sive boje sa zadebljanim rubom koja je izrađena na brzo rotirajućem kolu i ukrašena je češljastim ukrasom.

Preliminarna antropološka analiza provedena je i na 6 od ukupno 7 paljevinskih grobova. Grob 57 nije poslan

4 Radio karbonska analiza provedena je u IsotopTechZrt. u Debrecenu u Mađarskoj. Grob 60: 1163 ± 40 BP, 770 – 976 cal AD (95,4%); grob 82: 1281 ± 40 BP, 657 – 778 cal AD (95,4%).

5 Fragmenti svih keramičkih predmeta poslani su na analizu lipida.

Sl. 8 Brončana naušnica iz paljevinskoga groba 56 (snimila: E. Balić)

Fig. 8 Bronze earring from cremation grave 56 (photo by: E. Balić)

na analizu s obzirom na to da su ostaci spaljenoga pokojnika bili u vrlo lošem stanju. Analizom je utvrđeno kako se u keramičkoj urni iz groba 56 nalaze ostaci dvaju dječjih individua. Ovakvi načini ukopa poznati su i na području Češke kao npr. u Bobnicama (Zeman 1976: 219) te u Slovačkoj u Čajkovicima (Rejholcová 1990: 368). U preostalim grobovima riječ je o ostacima dva muškarca (grobovi 60 i 62) te jednoj mlađoj ženi (grob 82).

BJELOBRDSKI KOMPLEKS OD 9. – 12. STOLJEĆE

U gornjem sjeveroistočnom dijelu sonde III, na sredini padine uzvišenja, evidentirana je peć ovalnoga oblika s urušenjem SJ 306/308 (sl. 10). Podnica peći izrađena je od gline u jednom dijelu s premazom direktno postavljenim na tlo. Peć je izrađena od gline, narančaste je boje, debljih stjenki zidova.⁶ U prednjem dijelu nalazilo se ložište gdje je pronađena veća količina ugljena. Pored peći pronađen je samo jedan manji keramički ulomak sa svijetložutom glazurom, stoga se nije moglo točno utvrditi vrijeme upotrebe peći. Uzorci ugljena sa zemljom iz ložišta prikupljeni su i poslani na radiokarbonsku analizu. Mjerenje uzorka rezultiralo je vremenskim rasponom od 896. do 1018. godine (95,4%), odnosno 1077 ± 25 prije sadašnjosti (BP), a kontrolno mjerenje istog uzorka dalo je rezultat od 1036. do 1185. godine (95,4%), odnosno 910 ± 24 prije sadašnjosti. Na osnovi dobivenih rezultata, navedena peć datira se od kraja 9. – 12. stoljeća. Najbliže usporedbe pronalaze se na prostorima današnje Mađarske i Slovačke, na lokalitetima Bajc (Ruttikay 2002: 258–259), Pilisvörösvár – Keréktanya, Tök – Alsó-Szarka-berek (Koller 2014: 171, 176), Makó – Igási (Balogh 2016: 414–415, Fig. 14: 3–4). Kako tijekom istraživanja nije uočeno postojanje nastambe u samoj blizini pronađene peći, ona je vjerojatno izgrađena izvan nje ili na samome rubu naselja. Kao i kod drugih peći ovoga razdoblja pronađenih u srednjoj Europi, sa sigurnošću se ne može odrediti njezina namjena (sl. 11).⁷

6 Navedene peći mogu imati različite namjene kao što je sušenje žitarica ili mesa, kuhanje ili grijanje, a po načinu izrade mogu biti kamene ili glinene, postavljene izravno na tlo ili ukopane u zemlju. Što se tiče njihovoga smještaja, građene su unutar nastambe ili izvan nje. Tipološki se dijele na tri tipa, više v. Ruttikay 2002: 271–283.

7 Buduća istraživanja trebala bi se nastaviti na dijelu sonde IV idući prema istoku, gdje bi dodatnu pažnju trebalo posvetiti i mogućnosti pronalaska stambenih objekata bjelobrdskoga razdoblja ili rubnoga dijela naselja kao i ranoslavenskome groblju.

Sl. 9 Paljevinski ukop u urni i jami – grob 56 (snimila: A. Rimpf)

Fig. 9 Cremation burial in urn and pit – grave 56 (photo by: A. Rimpf)

ZAKLJUČAK

Istraživanje provedeno tijekom 2019. godine obogatilo je dosadašnje spoznaje o razdoblju ranoga srednjeg vijeka u Hrvatskome Podunavlju, ostavštini avarodobne populacije i doseljavanju slavenske, a ujedno ukazujući i na prisutnost bjelobrdskoga kulturnog kompleksa od 9. – 12. stoljeća. Preliminarnom analizom pronađenoga materijala i usporedbom s drugim nalazištima u blizini kao i biritualnim grobljima na području Rumunjske i Mađarske, može se zaključiti kako je najvećim dijelom riječ o groblju iz 7. stoljeća (južni i jugoistočni dio istražne sonde III), dok razdoblje druge polovice 8. stoljeća pripada sjeverni te sjeverozapadni dio sonde III. Od iznimnoga je značaja otkriće paljevinskih grobova budući da ih na prostoru kontinentalne Hrvatske nema puno istraženih, a jedinstven je i nalaz peći iz vremena bjelobrdske kulture. Kako je na položaju Gradac koji se nalazi iznad položaja Kloparski terenskim pregledima dokumentiran slijed od prapovijesti do kasnoga srednjeg vijeka, izniman je potencijal ovog položaja za daljnja istraživanja. Prostor između položaja Kloparski i položaja Gradac u vlasništvu je Hrvatskih šuma i nalazi se pod drvećem, tako da u doglednoj budućnosti treba voditi računa o ovome prostoru kao potencijalnom mjestu razrješavanja pitanja naselja avarodobne i bjelobrdske populacije. Do daljnjega tako ostaje otvoreno pitanje horizontalne stratigrafije na ovoj padini, kao i na samome Gradcu. Dodatnim analizama prikupljenoga pokretnoga materijala kao i ispitivanja dokumentiranoga pogrebnog običaja, uz nastavak istraživanja, moći će se nadopuniti slika života ranosrednjovjekovne populacije na prostoru današnjega Šaregrada.

Sl. 10 Peć nakon čišćenja, SJ 306/308 (snimila: A. Rimpf)
Fig. 10 Kiln after cleaning, SU 306/308 (photo by: A. Rimpf)

Sl. 11 Peć nakon čišćenja, SJ 305/306/307/308/318 (snimila: A. Rapan Papeša)
Fig. 11 Kiln after cleaning, SU 305/306/307/308/318 (photo by: A. Rapan Papeša)

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Balogh, Cs., Pásztor, A. 2015, Az Avar kori nagy gyöngycsüngősfülbevalók, in: *Hadak útján XXIV. A népvándorláskorfiatal kutatóinak XXIV. Konferenciája Esztergom, 2014. november 4–6. 11. kötet / Conference of Young Scholars on the Migration Period, November 4–6, 2014*, Vol. 1, Türk A. (ed.), Archaeolingua, Budapest – Esztergom, 581–648.
- Brukner, O. 1982, The Sixth Century Necropolis at Vajska, *Sirmium*, Vol. IV, 29–42.
- Bugarški, I. 2009, *Nekropole iz doba antike i ranog srednjeg veka na lokalitetu Čik*, Arheološki institut, Posebna izdanja 46, Beograd.
- Čilinská, Z. 1966, *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky*, Archaeologia Slovaca, Fontes VII, Bratislava.
- Čilinská, Z. 1975, Frauenschmuck aus dem 7.-8. Jahrhundert im Karpatenbecken, *Slovenská archeológia*, Vol. XXIII, 63–97.
- Dizdar, M., Rapan Papeša, A., Rimpf, A. 2017, Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XIII, 9–18.
- Filipec, K. 2009, Rani Slaveni u Belišću, *Zbornik*, Vol. 3, 27–30.
- Gulyás, G. 2012, Árpád-kori településrészlet Makó, Igási út lelőhelyen (M43-as autótűz 23. lelőhely) / Portion of an Árpád-era settlement in Igási street site, Makó (Motorway M43, site 23), *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei*, Vol. 36, 17–86.
- Koller, M. 2014, Settlement remains in the northern part of county Pest (10th–13th century AD) / Árpád-kori településnyomok Pest megye északi részén, *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, Vol. 2014, 169–182.
- Mikić-Antonić, B. 2003, Perlek – nekropola iz perioda avarske dominacije, in: *Spomenica Jovana Kovačevića, Lazović Ž., Janković Đ.* (eds.), Srpsko arheološko društvo, Beograd, 111–142.
- Mikić Antolić, B. 2016, *Tragom konjanika ratnika 200 godina vladavine ratnika / Lovas harcászok nyomán az Avarok 200 éves uralma*, katalog izložbe, Gradski muzej Bečej, Bečej.
- Mrkobrad, D. 1980, *Arheološki nalazi seobe naroda u Jugoslaviji*, Fontes archaeologiae Iugoslaviae III, Monografije 6, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Muzej grada Beograda, Beograd.
- Novak, M., Carić, M. 2020, Bioarheološka analiza ljudskih koštanih ostataka s nalazišta Šarengrad – Klopare, Stručni izvještaj ba1 - 05/20, Zagreb – Ilok (neobjavljeni rukopis pohranjen u Muzeju grada Iloka).
- Pásztor, A. 2008, Ergebnisse der typochronologischen Untersuchung awarenzeitlicher Perlenfunden in Ungarn – Perlenracht in der Früh- und Mittelawarenzeit, *Antaeus*, Vol. 29–30, 307–324.
- Pásztor, A. 2014, Gyöngyleletek a Szegvár-Oromdűlőavar kori temető szürökánalassijaiban / Beads from the burials with strainer-spoons of the Avar period cemetery at Szegvár-Oromdűlő, in: *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára / Avarum solitudines. Archaeological studies presented to Gábor Lőrinczy on his sixtieth birthday*, Anders A., Balogh Cs., Türk A. (eds.), Martin Opitz Kiadó, Budapest, 409–426.
- Zeman, J. 1976, Nejstareši slovanské osídlení Čech / Die älteste slawische Besiedlung Böhmens, *Pamatky Archeologicke*, Vol. LXVII(1), 115–235.
- Lőrinczy on his sixtieth birthday, Anders A., Balogh Cs., Türk A. (eds.), Martin Opitz Kiadó, Budapest, 291–312.
- Pásztor, A. 2018, A hajós-cifrahegyiavar kori gyöngyleletek / Beads from the Avar cemetery of Hajós-Cifrahegy, A Kaposvári Rippel-Rónai Múzeum Közleményei, Vol. 6, 255–291. <https://doi.org/10.26080/krrmkozl.2018.6.255>
- Premuzić, Z., Trbojević Vukičević, T., Rajić Šikanjić, P., Rapan Papeša, A. 2016, Životinjske kosti kao prilozi na avarodobnom groblju iz Nuštra, in: *Groblja i pogrebni običaji u srednjem i ranom novom vijeku na prostoru sjeverne Hrvatske, Zbornik radova prvog međunarodnog znanstvenog skupa srednjovjekovne arheologije, Zagreb 4. lipnja 2014.*, Krznar S., Sekelj Ivančan T., Tkalčec T., Belaj J. (eds.), Zbornik Instituta za arheologiju 4, Institut za arheologiju, Zagreb, 37–48.
- Rapan Papeša, A., Rimpf, A., Dizdar, M. 2018, Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare 2017. godine / Results of the rescue excavation on the Late Avar cemetery on the site Šarengrad – Klopare in 2017, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XIV, 13–19.
- Rejholicová, M. 1990, Časnoslovanské pohrebisko v Čakajovciach, okres Nitra, *Slovenská archeológia*, Vol. XXXVIII(2), 357–420.
- Ruttkay, M. 2002, Mittelalterliche Siedlung und Gräberfeld in Bajč – Medzi Knámi, *Slovenská archeológia*, Vol. L(2), 245–322.
- Ruttkay, M. 2002, Ovens in the early Medieval settlements of South-Western Slovakia, *Civilisations*, Vol. 49, 271–283. <https://doi.org/10.4000/civilisations.1805>
- Sekelj Ivančan, T., Tkalčec, T. 2006, Slavensko paljevinsko groblje na položaju Duga ulica 99 u Vinkovcima / Slawische Brandgräberfeld am Standort Duga ulica 99 in Vinkovci, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 23, 141–212.
- Stanciu, I. 2013, The Problem of the Earliest Slavs in Intra-Carpathian Romania (Transylvania and the North-West Vicinity), *Slovenská archeológia*, Vol. LXI(2), 323–370.
- Túgya, B. 2016, Eggshell remains in an Avar Age Grave in Nädlac, *Archaeologia Bulgarica*, Vol. XX(1), 93–96.
- Vida, T. 1999, *Die awarenzeitliche Keramik I. (6.–7. Jh.)*, Varia Archaeologica Hungarica VIII, Balassi Kiadó, Berlin – Budapest.
- Vörös, I. 2014, Házityúkétel-észallatáldozatmaradványok Vác-Kavicsbánya avar kori temetőjében. in: *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára / Avarum solitudines. Archaeological studies presented to Gábor Lőrinczy on his sixtieth birthday*, Anders A., Balogh Cs., Türk A. (eds.), Martin Opitz Kiadó, Budapest, 409–426.
- Zeman, J. 1976, Nejstareši slovanské osídlení Čech / Die älteste slawische Besiedlung Böhmens, *Pamatky Archeologicke*, Vol. LXVII(1), 115–235.

SUMMARY

The third season of the rescue archaeological excavations of the site of Šarengrad – Klopare (Town of Ilok, Vukovar–Syrmlia County) is a continuation of the excavations undertaken in 2016 (Dizdar et al. 2017) and 2017 (Rapan Papeša et al. 2018) (Fig. 1). The excavated Trench III, measuring 46.30 × 13 m and with a total area of 601.9 m², encompassed the periphery of the cemetery with inhumation and cremation graves. The discovery of the kiln from the High Middle Ages is not a surprise either.

The excavations from 2019 recorded two kinds of funerary rites – the inhumation burial and the cremation of the dead. A total of 21 graves were found. Grave pits with inhumation burials are rectangular. The graves are mostly oriented northwest to southeast and are arranged in irregular rows. Some graves were dug deep in loess layers, up to a relative depth of 3.80 m, while children's graves were dug more shallowly. The dead were laid at the bottom of the pit in the outstretched position, with the hands along the body. Particular notice should be taken of the deeply dug grave pit with a woman's burial – grave 47 – with visible remains of posts and carbonised parts of a wooden lid in the profile of the grave pit. There was a further reduction in the farewell gifts, which consist of bones of large mammals (probably cattle) laid next to the leg of the dead in the graves excavated for now (Rapan Papeša et al. 2018). The excavations until now have shown that the pattern of farewell gifts in Šarengrad changed in the late 8th century. A part of the funerary rite is the laying

of bird eggs recorded in grave 55. The excavations identified two single burials of dogs laid on their side – grave 54 (Fig. 2) and grave 85. The lack of pottery objects within the funerary rite of the Avar Age population was already noticed in the excavations of 2019. There was a single ceramic vessel, which was found in child grave 55 (Fig. 3). The vessel is small and hand-made with poor workmanship, in brown tones, with a high concentration of impurities. The ceramic objects of the Avar Age population include a discoid ceramic whorl in child grave 84 (Fig. 4).

Child graves mainly contained jewellery, consisting of bronze earrings with glass paste dating from the end of the 6th and the first half of the 7th century. Child grave 55 contained a ring-shaped double bronze earring with a glass bead (Fig. 5). Aside from this type of earrings, there were earrings made of bronze rings with a pendant of two joined conical shells, cast bronze lunula earrings with a star-shaped pendant, and simple round bronze clasps. The latter occur throughout the Avar Age period and are chronologically insensitive. The cast bronze lunula earrings with a star-shaped pendant are dated to the second half of the 8th century, while the earrings with a bronze biconical shell are widely dated to the 7th and 8th centuries (Čilinska 1975). The necklaces are made of multicoloured beads of glass paste and silver beads made of two joined shells. The most common types of glass beads are small brown round beads of the millet type and darker beads shaped like melon seeds (melonenkern), which are a typi-

cal 8th-century find. Red coral beads appeared for the first time (Fig. 6). Everyday objects include the two iron knives found in graves 48 and 58.

A preliminary anthropological analysis was performed on inhumation burials, with the highest mortality recorded for the child population – a total of 7 burials. The age of the children ranged from 4 months to 10 years. There were three burials of women with an average age of 40.

Graves with cremated dead were found in the southern and south-eastern part of the excavated trench. A total of seven cremation graves were found. In four of them, the cremated remains of the dead were placed directly in the grave pit; in the remaining three graves, the cremated bones were put in ceramic urns, which were then placed in the grave pit. The pits have a circular or irregular layout, measuring 0.50 m in length and 0.30 m in width on the average (Fig. 7). These cremation graves are attributed to the Slavic population. The remains of the dead from graves 60 and 82 were sent for the radiocarbon analysis of the carbon isotope, which dated grave 60 (cremation pit burial) to 770–976, and grave 82 (cremation urn burial) to 657–778. The closest known cemetery of the Slavic population was discovered in Vinkovci, at the site of Duga Ulica 99 (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2006). More Slavic burials, 32 of them, were found during the excavations in Beliše, at the site of Zagajci in 2009; they were dated to the period from the second half of the 7th century to the 9th century (Filipec 2009). All the cremation burials contained everyday objects and items of costume and jewellery. The ceramic urn from grave 56 contained not only the cremated remains of the dead, but also a bronze clasp with two parallel grapes (Fig. 8). Cremation grave 62 contained a bronze earring. The ceramic urns with the cremated bones of the dead were made in

different ways: by hand or on a slowly rotating potter's wheel. The urns from graves 56 and 82 were made by hand and belong to the "Prag-Korchak" type, which was widespread in the Avar khaganate in the middle of the 7th century (Fig. 9). Hand-made pottery includes the ceramic urn from grave 82. Cremation grave 60 contained fragments of a ritually broken ceramic vessel. Also, a preliminary anthropological analysis was conducted on 6 of the 7 cremation graves. The analysis established that the ceramic urn from grave 56 contains the remains of two children. The remaining graves contain the remains of two men (graves 60 and 62) and a young woman (grave 82).

In the upper northeastern part of Trench III, in the middle of the slope of the elevation, there was an oval kiln with a collapse, SU 306/308 (Fig. 10). Samples of coal with soil from the hearth were collected and sent for radiocarbon analysis. Sample measurement resulted in the time span from 896 to 1018 AD (95.4%), i.e. 1077 ± 25 BP, and the control measurement of the same sample resulted in the time span from 1036 to 1185 AD (95.4%), i.e. 910 ± 24 BP. On the basis of these results, the kiln was dated to the period from the end of the 9th to the 12th century.

The excavations from 2019 enriched the current knowledge on the Early Middle Ages in the Croatian Danube area, the heritage of the Avar Age population and the settling of the Slav population, while also pointing to the presence of the Bijelo Brdo cultural complex from the 9th to the 12th century. The preliminary analysis of the found material leads to the conclusion that the cemetery is mostly from the period from the 7th century to the second half of the 8th century.